Thomas Kampen
GESPLETEN LOYALITEIT
Sociaal werkers in morele nood

In zijn oratie *Gespleten Loyaliteit: Sociaal werkers in morele nood* belicht Thomas Kampen de worstelingen van sociaal werkers die balanceren tussen het volgen van beleid en ethisch handelen.
Het sociaal werk is gevoelig voor beleidstrends, ook wanneer deze de kernwaarden van het vak, zoals rechtvaardigheid en respect voor diversiteit, onder druk zetten. Radicaal-rechts populisme vormt een serieuze uitdaging voor deze waarden. Hoe blijven sociaal werkers trouw aan hun principes wanneer beleid hen dwingt keuzes te maken die hier haaks op staan? Kampen toont aan hoe sociaal werkers, zowel in Nederland als daarbuiten, omgaan met morele nood en biedt mogelijke oplossingen.
Vanwege de morele nood is het belangrijker dan ooit tevoren om het sociaal werk verder te professionaliseren, door de kennisbasis en zeggenschap over het beroep te versterken. Dit vereist niet alleen academisch onderzoek en onderwijs, maar ook meer werkzekerheid en continuïteit voor sociaal werkers, zodat zij in staat blijven ethisch en professioneel te handelen.

Thomas Kampen (1981) is hoogleraar Sociaal Werk aan de Universiteit voor Humanistiek. Hij promoveerde in december 2014 aan de Universiteit van Amsterdam op een proefschrift over de tegenprestatie voor de bijstandsuitkering. Sindsdien deed hij onder meer onderzoek naar sociaal werk na de drie decentralisaties, rechtvaardigheid van de bijstand en de menselijke maat in de uitvoering van de Participatiewet.

Universiteit voor Humanistiek

9 789083 193878 >

Thomas Kampen

Gespleten loyaliteit

Sociaal werkers in morele nood

UVH | UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK

Rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Sociaal Werk aan de Universiteit voor Humanistiek op 17 oktober 2024.

UVH UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK

Gespleten loyaliteit
Sociaal werkers in morele nood
Prof. dr. Thomas Kampen

ISBN 978 90 8319 3878
NUR 715

Uitgave van de Universiteit voor Humanistiek
Uitgeverij Netty van Haarlem te Utrecht (2024)

Deze oratie is online te vinden via de website van de Universiteit voor Humanistiek: www.uvh.nl.

Inhoudsopgave

Inleiding 7

Drie bronnen van morele nood 11

New Public Management 11

Zelfredzaamheid 13

De drie decentralisaties 14

Radicaal rechts over de grens 17

Loyaliteit aan het vak 19

Loyaliteit aan de cliënt 19

Gespleten loyaliteit 20

Onderzoeksagenda 22

Ideologie 23

Kennisbasis 24

Werkterrein 25

Werkzekerheid 26

Opleiding 27

Tot slot 28

Dankwoord 30

Bronnen 35

Gespleten loyaliteit

Sociaal werkers in morele nood

Inleiding

Het is 2025. Peter werkt als sociaal werker in Ter Apel. Hij ziet vluchtelingen in mensonterende omstandigheden verkeren. Ouders slapen buiten met hun kinderen tussen rondslingerend afval, er zijn zieken die niet de noodzakelijke zorg krijgen en vechtpartijen zijn aan de orde van de dag. Peter denkt: nou, het doel van asielopvang met een afschrikwekkende werking is bereikt. Mijn werk zit erop.

Als Peter dit werkelijk zou denken, dan schrikken de meeste mensen hiervan. In het algemeen verwachten we van sociaal werkers dat zij verder kijken en ingrijpen zodra onschuldige mensen te lijden hebben onder beleidsmaatregelen.

Wat moet Peter doen? Wat geeft richting aan zijn handelen? Het beleid? Zijn expertise? Zijn persoonlijke overtuigingen?

Nouria werkt als opbouwwerker in Ter Apel. Zij loopt veel rond door buurten die grenzen aan het AZC. De bewoners die zij spreekt, voelen zich vaak onveilig. Zij kunnen niet langer aanzien hoe mensen die getergd zijn door de weerzinwekkende omstandigheden rond het AZC, problemen veroorzaken in hun buurt. Een aantal buurtbewoners heeft nu het plan opgevat om van een leegstaand schoolgebouw een alternatieve opvanglocatie te maken. Zij vragen Nouria om hulp.

Mooi plan van een groep betrokken bewoners, denkt Nouria, maar hoe denkt de rest van Ter Apel hierover? Dit gaat de gemeente nooit goed vinden, laat staan de minister van Asiel en Migratie.

Naar wie luistert Nouria? Wat is richtinggevend voor haar handelen?

Stel, het beleid vereist van Peter dat hij bijdraagt aan de afschrikwekkende werking van de Nederlandse asielopvang door de mensonterende omstandigheden voort te laten bestaan, terwijl hij vindt dat hij moet ingrijpen, dan plaatst dit Peter in wat Bernardo Zacka (2017) een 'onmogelijke situatie' noemt. Een onmogelijke situatie doet zich voor wanneer publieke dienstverleners beleid dienen uit te voeren dat haaks staat op hun professionele morele identiteit of rolopvatting. Dat kan leiden tot tragische conflicten: situaties waarin er geen enkele oplossing is die recht doet aan alle morele verplichtingen die een sociaal werker heeft. Het beleid uitvoeren zoals vereist, druist in tegen de kernwaarden van het beroep, maar het beleid niet uitvoeren kan leiden tot disciplinaire maatregelen of ontslag en dus het uitblijven van hulp. In dergelijke situaties zijn alle mogelijke keuzes moreel problematisch, wat leidt tot een diep gevoel van morele nood.

Wanneer sociaal werkers langdurig herhaaldelijk worden geconfronteerd met morele nood, hebben zij volgens Albert Hirschman (1970) drie opties: *exit, voice* en *loyalty*. Hirschman gebruikt deze begrippen

om te beschrijven hoe mensen reageren op ontevredenheid binnen organisaties, bedrijven of politieke systemen, maar zijn theorie biedt ook een bruikbaar kader om te laten zien hoe sociaal werkers omgaan met morele nood (vgl. Hoijtink, 2022; Trappenburg & Van Pelt, 2024).

Van *exit* is sprake als zij hun organisatie, gemeente of zelfs het sociaal werk verlaten. Dat zien we in de praktijk gebeuren. De uitstroom van sociaal werkers is een serieus probleem, vooral als je de potentiële uitstroom in de cijfers betrekt. In een raadpleging onder sociaal werkers in Nederland zegt 20 procent niet meer als sociaal werker te willen werken en zegt 40 procent hierover te twijfelen (Jansen et al., 2021). Het daadwerkelijke percentage sociaal werkers dat het vak verlaat is 15 procent (CBS, 2024). Veel sociaal werkers denken dus wel aan stoppen, vanwege hoge werkdruk, administratieve lasten, verloop van collega's en beperkte professionele autonomie, maar blijven voorlopig het beroep trouw.

Voice staat voor het uiten van ongenoegen en het streven naar verandering van binnenuit, bijvoorbeeld door te klagen of te protesteren. Cijfers over *voice* heb ik niet, maar sinds een aantal jaren klinkt er een steeds luidere oproep aan sociaal werkers om zich uit te spreken over de maatschappelijke kwesties waarmee zij in hun werk te maken krijgen. Deze oproep om hun stem te laten horen, wordt benadrukt in de recent verschenen boeken *Sociaal Weerwerk* (De Brabander, Kaulingfreks & Ham, 2021) en *Publiek Gaan* (Boone et al., 2022). Deze werken onderstrepen het belang van sociaal werkers als actieve pleitbezorgers voor sociale rechtvaardigheid, naast hun uitvoerende rol.

Loyalty wil zeggen dat sociaal werkers proberen hun werk zo goed mogelijk te blijven doen, ondanks de ethische conflicten en spanningen die zij tegenkomen. In deze oratie richt ik mij vooral op loyaliteit. Ten eerste omdat de grote meerderheid van sociaal werkers, ondanks onmogelijke situaties en morele nood, loyaal blijven aan hun

werk. Dat maakt nieuwsgierig naar wat hen drijft. Ten tweede omdat loyaliteit volgens Hirschman een cruciale rol speelt in het voorkomen van *exit* en stimuleren van *voice*. Sociaal werkers die loyaal zijn aan hun werk, zullen minder snel vertrekken en zijn eerder geneigd zich uit te spreken. Wie politiserend sociaal werk wil stimuleren, heeft loyaliteit nodig. Wie sociaal werkers wil behouden voor het vak ook. Ten derde is er meer aandacht nodig voor de vraag aan wie of wat sociaal werkers precies loyaal zijn. Hirschman (1970) keek vooral naar loyaliteit aan de organisatie, maar sociaal werkers kunnen daarnaast loyaal zijn aan hun vak, de cliënt en de regels. Meer inzicht in loyaliteit is essentieel voor een beter begrip van handelen in morele nood.

Hierna behandelen we eerst drie dominante beleidsontwikkelingen in Nederland die van invloed zijn geweest op het sociaal werk. We kijken, op basis van onderzoek dat ik de afgelopen jaren samen met collega's heb gedaan, hoe die ontwikkelingen morele nood veroorzaken en hoe sociaal werkers daarop reageren. Vervolgens kijken we naar de omgang met morele nood in landen waar radicaal rechts beleid gevoerd wordt. Tot slot ga ik dieper in op de omstandigheden die morele nood toelaten en laat ik zien hoe de leerstoel Sociaal Werk met onderzoek wil bijdragen aan het beter begrijpen en voorkomen van morele nood.

Drie bronnen van morele nood

Hoe reageren sociaal werkers in Nederland als morele nood op de loer ligt? In onderzoek van mijn collega's en mijzelf (Bredewold, 2018) ben ik drie beleidsontwikkelingen tegengekomen die sociaal werkers in morele nood brengen: New Public Management, het zelfredzaamheidsideaal en de opdracht om naasten te betrekken bij zorg en ondersteuning. In de reacties van sociaal werkers op morele nood is een patroon te ontdekken dat ik zal illustreren met voorbeelden.

New Public Management

De eerste bron van morele nood is New Public Management (NPM). Sinds de invoering van NPM eind jaren '80 is het sociaal werk steeds meer gericht geraakt op resultaat, kostenbewustzijn en efficiëntie (Tonkens, Hoijtink & Gullikers, 2013). Deze eenzijdige focus op betaalbaarheid en snelheid kan sociaal werkers dwingen tot keuzes die niet stroken met hun kernwaarden. Zij merken natuurlijk dat gemeenten met kritische prestatie-indicatoren (KPI's) proberen de prestaties van hun organisatie in kaart te brengen, of druk zetten op het omlaag brengen van het aantal bijstandsuitkeringen. Een wijkteammedewerker uit ons onderzoek zei daarover:

> *"Als je meegaat in de scoringsdrift ga je in de haast mee. Dan voel je toch dat je bezig bent met scoren. En niet met het goede doen voor die inwoner. En dat voelt die inwoner. Die is niet gek. En ik denk dat we daar al heel veel mensen mee beschadigd hebben."* (Kampen & Tonkens 2018, p. 193-194).

In hetzelfde onderzoek zien we ook hoe sociaal werkers omgaan met de scoringsdrift van gemeenten. Als zij iets nodig vinden wat de regels niet toelaten, dan interpreteren zij de regels zo dat zij kunnen doen

wat zij nodig vinden. Dat zie ik bijvoorbeeld gebeuren als ik voor mijn onderzoek aanschuif bij een keukentafelgesprek over de aanvraag van een rolstoel (Kampen, Hölsgens & Tonkens, 2018). De sociaal werker in kwestie vindt het nodig dat meneer een rolstoel krijgt. Meneer zelf ook, maar hij blijft bescheiden en zegt er 'zo nu en dan mee naar de markt te willen'. De regels schrijven voor dat iemand voor *dagelijks* gebruik aangewezen moet zijn op een rolstoel om die door de gemeente vergoed te krijgen, dus dat wil de sociaal werker graag horen. Hij doet een nieuwe poging, maar helaas, meneer beschrijft zichzelf nu zelfs als 'vrij mobiel'. Het drijft de sociaal werker tot lichte wanhoop. Uiteindelijk besluit hij de man die zichzelf als zelfredzaam omschrijft toch een lage score op 'zelfredzaamheid' te geven. Zijn situatie kan immers rap verslechteren. Met een lage score op zelfredzaamheid kan hij de rolstoel voor meneer bestellen. Dit 'stille verzet' (Hoijtink, 2018) tegen NPM komt meer voor: sociaal werkers blijven het werk op hun eigen manier doen, terwijl ze naar buiten toe doen alsof ze het beleid volgen.

Het resultaat is gespleten loyaliteit: sociaal werkers willen loyaal zijn aan de regels, maar ook aan hun vak. Hun loyaliteit wordt gespleten omdat NPM aanstuurt op zuinigheid, terwijl zij als sociaal werker betrokken zijn bij het welzijn van mensen. Gespleten loyaliteit is problematisch om twee redenen. Ten eerste bevinden sociaal werkers zich in een voortdurende spagaat die steeds pijnlijker wordt. Het leidt tot een voortdurend gevoel van tekortschieten op meerdere fronten. Ten tweede bedekt gespleten loyaliteit de discrepantie tussen beleid en praktijk met de mantel der liefde en daardoor blijven de negatieve gevolgen van NPM onzichtbaar en onbesproken. Gespleten loyaliteit leidt dus niet alleen tot morele nood, maar verhindert ook democratisch debat over negatieve gevolgen van beleid, doordat signalen hierover bij sociaal werkers blijven hangen.

Zelfredzaamheid

Een tweede bron van morele nood die ik in mijn onderzoek naar sociaal werk ben tegengekomen is het zelfredzaamheidsideaal. Dit ideaal komt tijdens de Rutte-jaren steeds centraler te staan in sociaal beleid. Het zelfredzaamheidsideaal vraagt van sociaal werkers dat zij mensen aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, zoals de verantwoordelijkheid om zelf op zoek te gaan naar werk en zelf de eigen problemen zelf op te lossen. Dit veroorzaakt morele nood bij sociaal werkers, omdat hun vak van hen vraagt alert te zijn op maatschappelijke structuren die onrecht veroorzaken en sociale ongelijkheid in stand houden (vgl. Fenton, 2017, p. 8; McAuliffe, Williams & Briskman, 2016). De aandacht voor structurele oorzaken – een ongunstige of discriminatoire arbeidsmarkt bijvoorbeeld – verhoudt zich lastig tot het aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, zoals die om werk te vinden. Hoe gaan sociaal werkers hiermee om?

In ons onderzoek komen mijn collega's en ik vrij veel sociaal werkers tegen die het zelfredzaamheidsideaal zeggen te onderschrijven (Bredewold et al., 2018). Zij vinden dat professionele ondersteuning mensen afhankelijker maakt en daarom zeggen ze liever niet te 'zorgen' of 'helpen', maar alleen zelfredzaamheid te bevorderen. Opmerkelijk, want in wat zij omschrijven als 'streven naar zelfredzaamheid', zien wij als onderzoekers vaak niets anders dan zorgen en helpen. Als ik met een sociaal werker meeloop, komen we bij een mevrouw thuis die op de wachtlijst staat voor een nieuwe huurwoning, maar nog steeds niets gehoord heeft van de woningbouwvereniging. De sociaal werker kent daar iemand, dus zij pakt de telefoon op en zegt tegen mij: 'Ik zou mevrouw ook zelf kunnen laten bellen, maar een huurder schepen zij zo af en als ik het doe, staat zij sneller op eigen benen en dat is ook zelfredzaamheid.' Opnieuw is er sprake van gespleten loyaliteit. Uit hun taalgebruik blijkt dat sociaal werkers loyaal willen zijn aan het zelfredzaamheidsideaal, maar uit hun handelen spreekt

loyaliteit aan de kernwaarden van hun beroep, in dit geval de bereidheid om mensen bij te staan. Gespleten loyaliteit is een probleem, want zodra professioneel handelen wordt gelegitimeerd in beleidstermen maakt dat onzichtbaar waar beleid wringt met professionele uitgangspunten.

De drie decentralisaties

De derde beleidsontwikkeling die morele nood veroorzaakt onder sociaal werkers is de beleidsopdracht om zorg uit de nabije omgeving te stimuleren. In 2015 verplaatsen de drie decentralisaties de verantwoordelijkheid voor jeugdzorg, re-integratie en maatschappelijke ondersteuning grotendeels naar gemeenten. Deze verhuizing van de verzorgingsstaat (Bredewold et al., 2018) is gestoeld op de belofte van nabijheid: decentraliseren moet de overheid dichter bij burgers brengen, maatwerk mogelijk maken en de samenwerking tussen verschillende domeinen verbeteren. De grootste verandering voor sociaal werk is dat zorg en ondersteuning door naasten voorrang krijgen op professionele zorg. Zorg door naasten zou warmer en meer toegewijd zijn dan zorg van een afstandelijke professional. Maar het moet ook goedkoper. De drie decentralisaties gaan gepaard met forse bezuinigingen in het sociaal domein.

Tussen 2015 en 2017 onderzoeken mijn collega's en ik de gevolgen van de drie decentralisaties, onder andere door aan te schuiven bij keukentafelgesprekken. Het doel van deze gesprekken is kijken in hoeverre naasten in staat zijn de gevraagde zorg of hulp te verlenen. Wij zien dat sociaal werkers er nauwelijks in slagen om naasten meer te laten doen (Bredewold, 2018). Dat is ook niet zo gek, want vaak doen naasten al veel en kloppen zij juist bij de overheid aan omdat de rek eruit is. De door bezuinigingen ontstane financiële schaarste wordt in keukentafelgesprekken dus beantwoord met een schaarste

aan informele zorg (vgl. Mänttäri-van der Kuip, 2016). Sociaal werkers zorgen daarom vaak dat de aangevraagde hulp er komt, maar niet zonder eerst te vragen of naasten nog meer kunnen doen. Opnieuw zien we gespleten loyaliteit: sociaal werkers blijven loyaal aan hun vak door het welzijn van mensen voorop te zetten, maar zij proberen ook loyaal te zijn aan het beleid met een poging naasten te stimuleren meer zorg op te pakken. Dat leidt tot schuldgevoelens bij naasten en schaamte bij hulpbehoevenden.

Resumerend zijn het drie belangrijke beleidsontwikkelingen die sociaal werkers onder druk zetten: het efficiëntiestreven van NPM, de nadruk op zelfredzaamheid en schaarste door de drie decentralisaties. Dit veroorzaakt morele nood, omdat deze ontwikkelingen hen dwingen keuzes te maken die botsen met de kernwaarden van hun beroep, zoals het bevorderen van welzijn en gelijke toegang tot zorg. Deze morele nood beantwoorden zij niet met onverdeelde loyaliteit aan het vak, de cliënt of het beleid, maar met gespleten loyaliteit. Terwijl ze proberen trouw te blijven aan hun beroepsidealen, omschrijven zij hun handelen in de taal van beleid dat daar haaks op staat. Hiermee proberen zij de morele nood te lenigen, maar dit heeft ook een problematische kant. Morele nood is namelijk ook een indicator van doorgeschoten beleid. Wanneer morele nood verhuld wordt door bijvoorbeeld stil verzet, dan weten we dus ook niet waar beleid tekortschiet.

Wat zou gespleten loyaliteit betekenen voor het handelen van Nouria en Peter uit het begin van mijn verhaal? In het geval van Nouria, die door omwonenden van Ter Apel gevraagd wordt te helpen bij het realiseren van een alternatieve opvanglocatie, zou het bijvoorbeeld betekenen dat zij de bewoners helpt, maar zonder daar ruchtbaarheid aan te geven. In het geval van Peter, die zich bekommert om de in het gras bivakkerende gezinnen rond het AZC, zou gespleten loyaliteit kunnen betekenen dat hij de mensen daar helpt, maar hen, om een conflict met de gemeente te vermijden, niet vertelt over Nouria's

alternatieve opvanglocatie. Ook dan zou gespleten loyaliteit een probleem zijn, want mensen krijgen niet de benodigde hulp en belangrijke signalen van de uitwerking van beleid worden gemist door de politiek of beleidsmakers.

Radicaal rechts over de grens

De problemen van gespleten loyaliteit zijn urgent nu de beroepsidealen van sociaal werkers op de proef worden gesteld door radicaal rechts beleid. Denk bijvoorbeeld aan de onlangs aangekondigde stopzetting per 1 januari 2025 van de financiering voor de bed-bad-broodregeling. Deze regeling zorgt nu nog dat uitgeprocedeerde asielzoekers een slaapplek hebben in een sobere opvang. Minister Faber van Asiel en Migratie stopt de financiering, omdat zij van mening is dat uitgeprocedeerde mensen moeten terugkeren naar het land van herkomst en daarom niet in aanmerking komen voor deze minimale zorg. Gemeenten vrezen echter dat veel mensen in plaats daarvan op straat zullen belanden. Als zij voor een slaapplek aankloppen bij sociaal werkers kan dat leiden tot morele nood, want volgens de regels kunnen zij uitgeprocedeerde mensen niet onderbrengen bij de reguliere opvang, maar mensen tegen hun zin op straat laten slapen strookt niet met de kernwaarden van hun beroep.

Hoe gaan sociaal werkers in landen waar radicaal rechtse partijen al langer een rol van betekenis spelen om met situaties waarin morele nood dreigt? Daarvoor kijken we in het tweede deel van mijn oratie naar resultaten van onderzoek in een aantal Europese landen waar radicaal rechts aan invloed wint. Opnieuw richt ik mij vooral op loyaliteit, maar ook exit en voice komen voor, dus die behandel ik eerst kort.

Exit in reactie op morele nood zien we in onderzoek naar sociaal werk in Italië, waar in 2022 de radicaal rechtse partij Fratelli d'Italia (FdI), onder leiding van Giorgia Meloni, de verkiezingen won. Dat onderzoek laat sociaal werkers aan het woord die hun beroep hebben verlaten vanwege de druk die zij ervaren van radicaal rechtse lokale politici die hen publiekelijk minachten of openlijk twijfelen aan het belang van hun werk. Een Italiaanse jeugdbeschermingswerker merkt dat deze

vijandigheid zijn gezag ondermijnt. Hij legt uit: "Het is alsof je een arts bent die moet werken met patiënten die niet langer in geneeskunde geloven." (Fazzi & Nothdurfter, 2021, p. 89) De politieke druk zorgt ervoor dat een deel van de sociaal werkers ontgoocheld en gefrustreerd het werkveld verlaat.

Een interessant voorbeeld van *voice* zien we in de Duitse deelstaat Beieren, waar sociaal werkers zich uitspreken tegen hun rol in zogenaamde *Ankerzentren*. Dat zijn centra die speciaal in het leven zijn geroepen om asielaanvragen sneller af te handelen en afgewezen asielzoekers sneller uit te zetten. Andere deelstaten zijn sceptisch over deze plekken, omdat mensen er geïsoleerd en dicht op elkaar leven zonder werk of perspectief. Sociaal werkers bieden begeleiding in deze centra, onder meer bij de aanvraagprocedure. Wanneer Beieren hen verbiedt juridische en praktische informatie te geven aan asielzoekers die dreigen te worden uitgezet, schrijven zij een beleidsnota met de weinig verhullende titel *"Wir sind Sozialarbeiter, keine Abschiebehelfer!"* (Wij zijn sociaal werkers, geen deportatieassistenten!). Ze pleiten daarin voor een meer humane aanpak (Anand, Borrmann & Das, 2021). De *Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit* (DBSH) steunt de oproep. De beroepsvereniging verwijst naar de ethische principes van sociaal werk die het welzijn van kwetsbare groepen, zoals vluchtelingen, centraal stellen. Dát is volgens de DBSH de taak van sociaal werk, niet het faciliteren van uitzettingen. Het protest heeft overigens niet geleid tot substantiële veranderingen in het beleid of de werking van deze centra.

Exit en voice komen dus voor, maar de meeste sociaal werkers zetten hun werk voort zonder zich uit te spreken. Hoe zit het met hun loyaliteit?

Loyaliteit aan het vak

In verschillende landen worden sociaal werkers geconfronteerd met beperkingen op toegang tot voorzieningen voor ongedocumenteerde migranten. Ze reageren hierop door alternatieve diensten buiten het reguliere aanbod te organiseren. In Finland onthouden sommige gemeenten migranten bepaalde diensten, ondanks dat dit in strijd is met wetgeving en internationale verdragen. Finse sociaal werkers werken daarom samen met ngo's om gratis klinieken op te zetten (Noble & Ottmann, 2021) en bieden juridische ondersteuning om migranten te helpen met toegang tot hulp en het navigeren door asielprocedures (Anand et al., 2021). In 2016 werd in het Verenigd Koninkrijk *Social Workers without Borders* opgericht om directe hulp te bieden aan vluchtelingen, in reactie op de humanitaire crisis in Calais en de toenemende bezuinigingen door de overheid. In de Duitse deelstaat Beieren blijven sommige sociaal werkers, ondanks het verbod en het risico op verlies van financiering, in het geheim juridische informatie verstrekken aan asielzoekers voor wie uitzetting dreigt (Anand et al., 2021). Deze voorbeelden laten zien hoe sociaal werkers, ondanks de beperkingen van radicaal-rechts beleid, trouw blijven aan de kernwaarden van hun beroep. Door buiten de reguliere systemen om toch hulp te bieden, zijn zij loyaal aan hun ethische verplichting om kwetsbare groepen te ondersteunen, zelfs wanneer dit op gespannen voet staat met overheidsbeleid.

Loyaliteit aan de cliënt

Naast loyaliteit aan het vak zien we sociaal werkers in reactie op radicaal rechts beleid ook loyaal zijn aan de cliënt. Loyaliteit aan de cliënt gaat verder dan wat formeel van hen verwacht wordt en gebeurt vaak buiten werktijd met eigen middelen. Dat zien we bijvoorbeeld in Griekenland. Migranten en vluchtelingen die erin geslaagd zijn

Griekenland te bereiken, bevinden zich vaak in erbarmelijke omstandigheden en zitten opgesloten in vervallen wijken zonder adequate hulp. Griekse autoriteiten hebben openlijk verklaard dat het doel daarvan is om hun leven 'ondragelijk te maken', als afschrikmiddel richting andere vluchtelingen.

Onderzoekers in Griekenland en in Italië zagen sociaal werkers in die erbarmelijke omstandigheden werken en het tekort aan hulp compenseren met eigen geld, boodschappen en emotionele steun buiten werktijd (Teloni & Mantanika, 2015; Fazzi & Nothdurfter, 2021). De inzet van eigen middelen is niet los te zien van bezuinigingen op publieke sectoren die steeds meer leunen op onbetaalde arbeid (Baines, Cunningham & Shields, 2017). Het is een bekend en groeiend fenomeen in sociaal werk (Fraser, 2016) en dat is problematisch, want het leidt tot emotionele uitputting en burn-out. Het is bovendien pijnlijk dat deze loyaliteit aan de cliënt *voice* verhindert. De inzet van eigen middelen gebeurt in een 'cultuur van stilte' (Teloni & Mantanika, 2015). Sociaal werkers voegen hun leven naar de moeilijke omstandigheden van cliënten, vaak zonder zich openlijk uit te spreken over de maatregelen die hen in deze benarde positie brengen.

Gespleten loyaliteit

Naast loyaliteit aan het vak en de cliënt zien we in onderzoek naar de impact van radicaal rechts op sociaal werk dat er ook sprake is van gespleten loyaliteit. De opmars van radicaal-rechtse partijen heeft geleid tot intensivering van vroegtijdige opsporing van extremisten, waarbij sociaal werkers de rol vervullen van bruggenbouwer tussen de overheid en risicogroepen. Dit veroorzaakt morele nood, omdat ze signalen van radicalisering moeten rapporteren aan de politie. Deze taak botst met hun waarden van vertrouwelijkheid, sociale rechtvaardigheid en het ondersteunen van kwetsbare groepen. Hierdoor vrezen

ze ook het vertrouwen van de gemeenschap te verliezen. Ze komen in tweestrijd tussen hun veiligheidstaken en hun vrees dat de uitvoering ervan stigmatiserend is voor moslimgemeenschappen en inbreuk maakt op hun privacy en vertrouwen (Latham & Briskman, 2021). In Noorwegen, waar de populistische Fremskrittspartiet (FrP), die bekend staat om haar anti-immigratie agenda, tussen 2013 en 2020 deel uitmaakt van de regering, speelt deze spanning ook. Eén sociaal werker vraagt zich af:

> *"Hoeveel vrijheid moeten we de autoriteiten geven om op te treden, in het licht van mensenrechten en het recht op privacy? We verleggen geleidelijk de grenzen van wat acceptabel is om te doen, in dienst van het goede, om iets te voorkomen dat misschien wel of misschien ook niet zal gebeuren, toch? […] 'Als de preventieve inspanningen mogelijk terreur stoppen, dan is het oké, toch?' Dat argument hoor ik van de politie en de veiligheidsdienst, en het is zo moeilijk om daar iets tegenin te brengen, omdat het alles overheerst."* (Haugstvedt & Tuastad, 2023, p. 684)

Deze sociaal werker bevindt zich in een spagaat tussen diens signaleringsfunctie en het waarborgen van mensenrechten.

Kortom, de morele nood die ontstaat door de spanning tussen radicaal rechts beleid en hun kernwaarden beantwoorden sociaal werkers op drie manieren. Vooral wanneer het de rechten van vluchtelingen betreft, zijn zij loyaal aan het vak met alternatieve dienstverlening en loyaal aan de cliënt met eigen middelen. In de strijd tegen radicalisering is vooral sprake van gespleten loyaliteit. Hun rol in het voorkomen van radicalisering splijt sociaal werkers tussen enerzijds de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de veiligheid en anderzijds vertrouwelijkheid en steun voor kwetsbare groepen. Hierdoor ontstaan gevoelens van medeplichtigheid aan beleid dat tegen hun principes ingaat.

Onderzoeksagenda

Het ontstaan van morele nood is een signaal dat beleid doorschiet of tekortschiet, maar ook dat sociaal werkers hechten aan de kernwaarden van hun vak. Dat zij morele nood vaak beantwoorden met gespleten loyaliteit wijst echter uit dat zij in hun pogingen te handelen naar deze kernwaarden niet tegen politieke druk bestand zijn. Het werkelijke probleem is dus niet het handelen van sociaal werkers, maar het feit dat sociaal werkers betrekkelijk weinig tegen beleid in het geweer kunnen brengen. Dat zij moeite hebben loyaal te blijven aan hun vak, zoals we zagen in hun omgang met onder meer New Public Management en de inperking van de rechten van vluchtelingen, wijst op een 'professioneel tekort' (Tonkens & Duyvendak, 2018). Dat professioneel tekort is geen gebrek van sociaal werkers zelf, maar een tekort aan zeggenschap van sociaal werkers over de condities waaronder zij hun werk doen. De sociaal werkers die zich loyaal tonen aan hun vak en in werktijd tegen de stroom in alternatieve dienstverlening ontwikkelen, zijn niet toevallig werkzaam in landen waar sociaal werk al een vrij sterke professie is, zoals Finland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In landen als Italië en Griekenland is het beroep minder geprofessionaliseerd en zagen we sociaal werkers in morele nood komen.

Deze relatie tussen loyaliteit en professionalisering is gebaseerd op het werk van Eliot Freidson (2001). Om sociaal werk effectief te beschermen tegen te veel invloed van beleid, is het volgens Freidson noodzakelijk om de zeggenschap over vijf aspecten van het beroep te versterken: de ideologie, de kennisbasis, het werkterrein, de opleiding en de arbeidsmarkt.

Ideologie

Zeggenschap over een gedeelde ideologie is cruciaal om te voorkomen dat externe krachten de beroepsidealen van sociaal werk gaan bepalen. Wat een ideologie inhoudelijk professioneel maakt, is de toewijding aan een hoger doel, zoals gezondheid of gerechtigheid (Freidson, 2001). De kernwaarden van sociaal werk, zoals waardigheid, autonomie en rechtvaardigheid, zijn vastgelegd in de beroepscode. Dat geeft blijk van zeggenschap over de ideologie, maar politieke druk en beleidskaders dwingen sociaal werkers voortdurend compromissen te sluiten die deze kernwaarden ondermijnen. De voorbeelden van New Public Management en andere hervormingen eerder in mijn verhaal illustreren dat.

In de zeggenschap over de ideologie schuilt een dilemma. Meer zeggenschap over de kernwaarden zal zorgen dat de beroepsidealen zwaarder kunnen wegen dan de beleidsidealen. Maar meer zeggenschap over de beroepsidealen betekent niet dat de afstand tot de beleidsidealen kleiner wordt, mogelijk wordt deze zelfs groter. Neem bijvoorbeeld de kernwaarde 'respect voor diversiteit', die in het sociaal werk de laatste jaren is geëvolueerd van 'het ontwikkelen van interculturele competenties' naar 'werken vanuit een dekoloniaal perspectief' (Moosa-Mitha, 2022). Deze beweging vraagt van Peter en Nouria om zich te verdiepen in de historische en mondiale context van de vluchtelingenproblematiek in Ter Apel. Deze dekoloniale benadering staat echter haaks op radicaal rechtse beleidsmaatregelen en maakt hun morele nood waarschijnlijk alleen maar groter. Met andere woorden: meer zeggenschap over de ideologie betekent niet automatisch dat er in de praktijk naar haar kernwaarden wordt gehandeld (Banks, 2012). Daarom zullen we onderzoek moeten blijven doen naar de verhouding tussen de verschillende loyaliteiten en zullen we moeten blijven nadenken over de vaardigheden die nodig zijn om kernwaarden centraal te stellen. Denk bijvoorbeeld aan politieke skills, zoals coali-

tievorming en lobbyen, of democratische vaardigheden, zoals inclusieve besluitvorming en het bevorderen van open dialoog. Dat brengt mij bij de eerste vraag die centraal staat in de onderzoeksagenda van de leerstoel Sociaal Werk:

Wat kan meer zeggenschap over de ideologie van sociaal werk betekenen voor professioneel omgaan met morele nood en wat is hiervoor nodig?

Kennisbasis

Een gebrek aan een sterke kennisbasis kan eerder leiden tot morele nood, omdat het sociaal werkers kwetsbaar maakt voor externe kritiek en controle. Freidson verwijst met een solide kennisbasis naar wetenschappelijk onderbouwde kennis. Deze wetenschappelijke basis helpt voorkomen dat het werk van sociaal werkers gestandaardiseerd wordt door beleidsmakers (Payne, 2006) en beschermt tegen ongefundeerde kritiek van andere professionals of de publieke opinie (Randall & Kindiak, 2008). Een sterke kennisbasis draagt bij aan meer vertrouwen, erkenning en gezag voor sociaal werkers. Zonder die basis kan een opbouwwerker zoals Nouria uit Ter Apel van buurtbewoners te horen krijgen dat zij geen gezag heeft, omdat zij niet uit eigen ervaring weet hoe het is om naast een AZC te wonen. Dit zal haar positie verzwakken en kan morele nood veroorzaken.

Toch brengt de ontwikkeling van een wetenschappelijke kennisbasis een dilemma met zich mee: het kan de kloof vergroten tussen de professionele kennis van sociaal werkers en de ervaringskennis van cliënten, wat eveneens ten koste kan gaan van gezag en vertrouwen (Dzur, 2008). Kortom: wetenschappelijke onderbouwing kan enerzijds het gezag van sociaal werkers versterken, maar anderzijds ook bijdragen aan morele nood als deze kennisbasis vervreemdt van de

directe ervaringen van cliënten. De tweede vraag van de onderzoeksagenda is daarom:

Wat betekent wetenschappelijke onderbouwing van de kennisbasis van sociaal werk voor het gezag van en vertrouwen in sociaal werkers en welke invloed heeft dat op morele nood?

Werkterrein

Ten derde kan een onduidelijke afbakening van het werkterrein van sociaal werkers leiden tot morele nood. In Nederland is sociaal werk niet gebonden aan een beschermde titel, zoals dat bijvoorbeeld bij artsen of advocaten het geval is. Dit betekent dat het sociaal werk geen volledig exclusief recht heeft om bepaalde taken uit te voeren (Steenmeijer, 2022). Veel van de taken die sociaal werkers uitvoeren, kunnen dus ook door andere professionals worden opgepakt. Dit maakt het lastig om een duidelijke grens te trekken tussen wat het domein van sociaal werk is en wat niet. De activiteiten van sociaal werkers strekken zich bovendien uit over verschillende domeinen, zoals gezondheidszorg, onderwijs en strafrecht. Daar werken zij samen met psychologen, verpleegkundigen, artsen en juridisch adviseurs, die op hun eigen terrein, vaak wél hun eigen expertise en claims hebben. Peter loopt bijvoorbeeld rond in Ter Apel en ziet dat het rond het AZC onveilig en ongezond is, maar twijfelt of het aan hem is om in actie te komen, terwijl Artsen Zonder Grenzen in augustus 2022 zonder aarzeling ingreep toen zij zagen dat de gezondheid van mensen in gevaar was.

Oftewel: de onduidelijke grenzen van het werkterrein verzwakken het gezag van sociaal werkers en dat veroorzaakt morele nood. Als de taakverdeling scherper getrokken is, dan is ook duidelijker wie waarvoor verantwoordelijk is. Of dat de morele nood verkleint, hangt

bijvoorbeeld af van de mate waarin sociaal werkers in staat en bereid zijn om die verantwoordelijkheid ook te nemen. Dat hangt weer af van de ideologie en kennisbasis. Onderzoek van de leerstoel moet antwoord geven op de vraag:

Onder welke voorwaarden draagt een duidelijke afbakening van het werkterrein van sociaal werkers bij aan het verminderen van morele nood?

Werkzekerheid

Morele nood ontstaat, ten vierde, door een gebrek aan werkzekerheid bij sociaal werkers. In Nederland hebben zij weinig controle over hun arbeidsmarkt en carrièremogelijkheden. Meer zeggenschap zou concurrentie binnen de beroepsgroep beperken en inkomens stabiliseren. De onzekerheid door aanbestedingsrondes, waarbij contracten om de paar jaar worden herzien (Dekker et al., 2020), dwingt sociaal werkers vaak van werkgever te wisselen, wat carrièreontwikkeling belemmert. De afhankelijkheid van projectfinanciering en het toenemend aantal zelfstandigen vergroot deze onzekerheid. Hierdoor moeten sociaal werkers zich aanpassen aan de eisen van werkgevers en overheden in plaats van aan hun beroepsnormen. Dat leidt tot morele nood en gespleten loyaliteit. Zouden Peter en Nouria meer werkzekerheid hebben, dan zouden zij minder beïnvloed worden door de verwachtingen van opdrachtgevers als de gemeente. Nouria zou zelf beslissen over een alternatieve opvanglocatie, en Peter zou zelf bepalen hoe hij de omstandigheden rond het AZC aanpakt. Lokale overheden houden via aanbestedingen echter grip op de uitvoering. Daarom onderzoekt de leerstoel Sociaal Werk:

Hoe beïnvloedt werk(on)zekerheid de morele nood en autonomie van sociaal werkers in hun dagelijkse praktijk?

Opleiding

Hoewel minder direct heeft ook een gebrek aan zeggenschap over de opleiding gevolgen voor morele nood. Voor Freidson is een door de beroepsgroep gereguleerde opleiding een hoeksteen van professionalisering. De beroepsgroep en niet de markt of de overheid bepaalt de inhoud van de opleiding. De huidige praktijk is anders. Sinds de ondertekening van de Bolognaverklaring in 1999 zijn nationale en Europese regelgeving steeds bepalender geworden voor de inhoud van opleidingen. Dit heeft directe gevolgen voor de mate waarin sociaal werkers kritisch kunnen zijn op beleidsuitgangspunten die niet stroken met hun professionele waarden. Een sterk geprofessionaliseerde opleiding zou er bijvoorbeeld in resulteren dat Nouria en Peter toegerust zijn met de ethische competenties of politieke vaardigheden om zich kritisch te verhouden tot de beleidsuitgangspunten of de wensen van inwoners en tot een professioneel gewogen oordeel te komen. Een professionele opleiding maakt duidelijk wat loyaliteit aan het vakgebied inhoudt, leert omgaan met morele nood en voorkomt gespleten loyaliteit. De onderzoeksvraag die hieruit volgt luidt:

Hoe kunnen opleidingen sociaal werk toekomstige vakgenoten adequaat voorbereiden op het omgaan met morele nood?

Kortom, morele nood in het sociaal werk ontstaat door de spanning tussen de professionele waarden van sociaal werkers en de externe invloeden die hun autonomie en ethische handelingsvrijheid beperken. Om deze nood te verminderen, is het van cruciaal belang dat sociaal werkers meer zeggenschap krijgen over hun ideologie, kennisbasis, werkterrein, arbeidsmarkt en opleiding, zodat zij hun werk kunnen uitvoeren op een manier die strookt met hun professionele principes.

Tot slot

Nederland mag dan nog wat bleek afsteken bij de academisering van sociaal werk in andere landen, er wordt wel degelijk belangrijk onderzoek gedaan door lectoraten en aan universiteiten, zoals door de bijzondere leerstoelen Sociaal Werk aan de Tilburg University en Grondslagen van het Maatschappelijk Werk hier aan de Universiteit voor Humanistiek. Met deze leerstoel Sociaal Werk hoop ik de komende jaren, samen met hen en met maatschappelijke partners, dankbaar voort te bouwen op dat onderzoek en samen te werken aan een wetenschappelijke traditie en een erkend corpus van kennis dat sociaal werkers kunnen inzetten om hun vak te onderbouwen en te ontwikkelen. De komende jaren investeert de overheid met een meerjarig stimuleringsprogramma in onderzoek dat de kennisbasis versterkt en het beroep de status en het gezag geeft dat het verdient.

De afgelopen jaren zijn er, met de komst van professionele masters aan verschillende hbo-instellingen en de ontwikkeling van een mastertrack binnen de opleiding sociologie aan Tilburg University, ook in het onderwijs belangrijke stappen gezet in de richting van professionalisering van het sociaal werk. Hier, aan de Universiteit voor Humanistiek, zijn we bezig met de ontwikkeling van een academische masteropleiding Sociaal Werk. Dat de UvH de juiste plek is voor een leerstoel en masteropleiding Sociaal Werk wordt duidelijk als we kijken naar onze gedeelde missie.

De missie van de UvH draait om het bevorderen van humanistische waarden zoals waardigheid, autonomie, verantwoordelijkheid en gelijkwaardigheid. De universiteit streeft naar een rechtvaardige, zorgzame samenleving waarin de rechten en het welzijn van mensen gerespecteerd worden en iedereen gelijke kansen krijgt om volwaardig mee te doen.

Sociaal werkers delen deze kernwaarden en zetten zich in voor het welzijn van anderen en structurele veranderingen. Hun praktijk is doordrenkt van humanistische principes zoals het vergroten van menselijke waardigheid en zelfbeschikking, ongeacht iemands achtergrond. Het instellen van de leerstoel Sociaal Werk aan de Universiteit voor Humanistiek is een logische stap, gezien de gedeelde waarden.

De historische verbinding tussen humanisme en sociaal werk is duidelijk terug te zien in het werk van Juan Luis Vives. Als belangrijke humanist pleitte hij al in de zestiende eeuw voor een humane, georganiseerde armenzorg die de verantwoordelijkheid bij de overheid legde in plaats van bij de kerk. Zijn systematische aanpak, zoals beschreven in *De subventione pauperum* uit 1526, benadrukte de waarde van menswaardigheid en vormt de basis voor modern sociaal werk.

Humanistische waarden zoals respect, empathie en het ontwikkelen van menselijk potentieel vormen zowel de kern van het humanisme als van sociaal werk. De Universiteit voor Humanistiek biedt daarom de ideale academische omgeving om de ethische dimensies van sociaal werk verder te onderzoeken.

De leerstoel Sociaal Werk aan de UvH bouwt voort op de nalatenschap van humanisten zoals Vives. Het verbinden van humanistische ethiek met sociaal werk stelt ons in staat te streven naar een humane, rechtvaardige samenleving, waarin respect voor menselijke waardigheid centraal staat.

Dankwoord

Tot besluit wil ik graag een aantal mensen bedanken.

Allereerst wil ik het College van Bestuur van de Universiteit voor Humanistiek hartelijk danken voor het in mij gestelde vertrouwen. Onze rector, Joke van Saane, dank ik voor alle goede gesprekken tijdens mijn eerste jaar als hoogleraar. Ik kijk ernaar uit die voort te zetten.

Verschillende mensen zijn belangrijk geweest bij de totstandkoming van deze leerstoel. Mijn dank gaat uit naar het ministerie van VWS, de BPSW en de Marie Kamphuis Stichting, in het bijzonder naar Nico de Neeling, Jan Willem Bruins, Arie de Vries en Lisbeth Verharen. Daarnaast hebben verschillende UvH-collega's meegeholpen bij het realiseren van de leerstoel Sociaal Werk: Femmianne Bredewold, Gaby Jacobs, Isolde de Groot, Paul Logtens, Doret de Ruyter, Neeltje Spit. Evelien Tonkens en Margo Trappenburg. Dank jullie wel. Van buiten de UvH dachten Marc Hoijtink, Ard Sprinkhuizen, Trudie Knijn, Hanneke Braaksma en Gerrard Boot met mij mee, dank daarvoor. Netty van Haarlem dank ik voor het mooie ontwerp van de gedrukte versie van mijn oratie en Else de Jonge voor de redactie.

De UvH is een geweldige plek om te werken, dankzij inspirerende, behulpzame collega's en betrokken studenten. De leden van het Management Team dank ik voor de hartelijke ontvangst en de prettige samenwerking. Dank aan alle afdelingshoofden voor de constructieve en gezellige bijeenkomsten in het kader van ons leiderschapstraject.

Dank je wel, Anne-Roos Renkema, voor je professionele ondersteuning bij de ontwikkeling van de academische master Sociaal Werk. Ook Sebastian Abdallah, Arjan Eijkelestam, Doret de Ruyter, Evelien

Tonkens en Margo Trappenburg zijn voor die ontwikkeling van grote waarde, waarvoor veel dank.

Door de bijzondere onderwijsmodules die ik al jaren mag verzorgen, is de groep betrokkenen die ik wil bedanken heel divers. Het docententeam wisselt regelmatig van samenstelling, evenals de betrokken organisaties die studenten gelegenheid bieden onderzoek te doen, dus ik bedank jullie hierbij allemaal tegelijk. Mede dankzij jullie lukt het ieder jaar om weer interessant onderwijs aan te bieden. Ook belangrijk daarvoor zijn de collega's van alle ondersteunende afdelingen, in het bijzonder Anja Reterink, die geduldig mijn agenda beheert.

Sinds bijna een jaar mag ik leiding geven aan de geweldige leerstoelgroep Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector. Dat is een groot voorrecht en ik wil al mijn fijne collega's uit deze groep bedanken voor het academisch thuis dat ze mij bieden. Onze gezamenlijke lunches, leerstoelgroepdagen, etentjes en borrels maken het werken aan de UvH tot een feest. Medebestuursleden Femmianne Bredewold en Nicole Immler, dank jullie wel voor de fijne samenwerking en het delen van de zorg voor de groep. Melissa Sebrechts, met wie ik zo'n beetje in al mijn recente onderzoeken samenwerk, ik heb het afgelopen jaar nog meer steun van je ervaren dan ik al deed, dank je wel. Dank ook aan mijn promovendi voor de inspirerende gesprekken, en aan Sebastian Abdallah, Melissa Sebrechts, Evelien Tonkens en Margo Trappenburg voor het becommentariëren van eerdere versies van mijn oratie.

U heeft mij voor deze oratie veel gebruik horen maken van inzichten uit 'eigen' onderzoek. Dat onderzoek was er nooit gekomen op louter 'eigen kracht'. Daarvoor ben ik grote dank verschuldigd aan de collega's met wie ik samenwerkte, waaronder mijn promotor Jan Willem Duyvendak, aan wie ik schatplichtig ben voor veel waardevolle inzichten en inspiratie.

De belangrijkste collega in mijn leven is, zonder twijfel, Evelien Tonkens. Evelien, dank je wel dat je mij blijft stimuleren het beste uit mijzelf te halen en mij laat zien hoe je dat bij anderen doet. Het zijn grote schoenen om te vullen, jou opvolgend als voorzitter van de leerstoelgroep, maar ik draag ze wel in de juiste kleur onder een toga.

De mensen om mij heen zijn allemaal op hun eigen manier van waarde geweest in de aanloop naar vandaag. Dank aan mijn vrienden die altijd wel ergens zijn waar je kunt aanhaken en daar geamuseerd vragen 'hoe gaat het met je speech?' of 'wanneer is het ook alweer?'. Dank aan mijn broer Wessel die de weg voor mij vrijmaakte, en dank aan zijn lieve gezin voor alle gezellige momenten. Dank jullie wel, schoonouders Hennie en Rian, en schoonzus Floor, voor al het oppassen. Zeven jaar, iedere vrijdag van Amersfoort naar Amsterdam en terug, heel veel dank daarvoor.

Mijn ouders Jaap en Marieke, die mij leerden hard te werken, maar ook om te ontspannen. Mijn moeder, een zorgzame verpleegkundige die zich boos kan maken om onrechtvaardigheid en mijn vader, een rechtvaardige docent die het hoofd koel houdt. De perfecte combinatie om mee op te groeien, dank jullie wel.

Timo en Tjip, jullie maken er thuis een feestje van. Vandaag zien jullie dat werk ook een feestje kan zijn. Onthoud dat goed, maar laat, net als thuis, wel wat hapjes over voor de andere gasten.

Marijn, bedankt voor al je liefde, steun, begrip en humor. Dit jaar is, net als het vorige, een bijzonder jaar, en dat wordt volgend jaar ook. Maar we hebben elkaar, dus ik kijk ernaar uit.

Ik heb gezegd.

Bronnen

Anand, J., Borrmann, S., & Das, C. (2021). Resisting the rise of right-wing populism: European social work examples. In C. Noble & G. Ottman (Eds.), *The challenges of right-wing populism for social work: A global perspective* (pp. 168-182). London: Routledge.

Baines, D., & Cunningham, I. (2011). 'White knuckle care work': Violence, gender and new public management in the voluntary sector. *Work, Employment and Society*, 25(4), 760-776.

Banks, S. (2012). *Ethics and Values in Social Work.* Palgrave Macmillan.

Bredewold, F., Duyvendak, J.W., Kampen, T., Tonkens, E. & Verplanke, L. (Red.) (2018) *De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt* (pp. 157-185). Amsterdam: Van Gennep.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2024). Uitstroom zorg en welzijn is klein, wel veel wisselingen binnen bedrijfstak. CBS. https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/uitstroom-zorg-en-welzijn-is-klein-wel-veel-wisselingen-binnen-bedrijfstak?onepage=true

Dekker, F., Franx, A., de Vleeschouwer, E., & Zandvliet, K. (2020). Meta-analyse Businesscases Sociaal Werk. Rotterdam: SEOR.

Dzur, A. W. (2008). *Democratic Professionalism: Citizen Participation and the Reconstruction of Professional Ethics, Identity, and Practice.* University Park, PA: Penn State University Press.

Fazzi, L., & Nothdurfter, U. (2021). The multifaceted challenges of new right-wing populism to social work: The profession's swansong or the rebirth of activism. In: C. Noble & G. Ottman (Eds.), *The challenges of right-wing populism for social work: A global perspective* (pp. 84-97). London: Routledge.

Fenton, J., & Kelly, T. (2017). Risk, regulation and activism in social work: Critical perspectives. *British Journal of Social Work*, 14-15.

Fraser, L. D. (2016). Invisible hours: Social service work and unpaid labour. *Open Access Library Journal*, *3*(3), 1-15.

Freidson, E. (2001). *Professionalism: The Third Logic*. Wiley.

Haugstvedt, H. & Tuastad, S.E. (2023). "It Gets a Bit Messy": Norwegian Social Workers' Perspectives on Collaboration with Police and Security Service on Cases of Radicalisation and Violent Extremism. *Terrorism and Political Violence*, 35(3), 677-693.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states*. Harvard University Press.

Hoijtink, M. (2018). Afstand nemen van nabijheid: humor en stil verzet van sociaal werkers. In: F. Bredewold, J.W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens, & L. Verplanke (Red.), *De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt* (pp. 157-185). Amsterdam: Van Gennep.

Hoijtink, M. (2022). Over de uitstroom van sociaal werkers. *Vakblad Sociaal Werk*, 2022(4), 6-10.

Jansen, J., Ketel, J., Liefhebber, S., Panhuijzen, B., & van Pelt, M. (2021). De stand van het sociaal werk in Nederland. Movisie.

Kampen, T., Hölsgens, V., & Tonkens, E. H. (2018). Emotiemanagement aan de keukentafel. Professionals komen naar cliënten toe. In: F. Bredewold, J.W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens, & L. Verplanke (Red.), *De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt* (pp. 101-128). Amsterdam: Van Gennep.

Kampen, T., & Tonkens, E. (2018). Ruimte voor professionals? Een kwestie van geven of nemen. In: F. Bredewold, J.W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens, & L. Verplanke (Red.), *De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt* (pp. 187-210). Amsterdam: Van Gennep.

Latham, S., & Briskman, L. (2021). Social workers partnering with populism. In C. Noble & G. Ottman (Eds.), *The challenges of right-wing populism for social work: A global perspective* (pp. 183-198). London: Routledge.

Mänttäri van der Kuip, M. (2016). Moral distress among social workers: The role of insufficient resources. *International Journal of Social Welfare*, 25(1), 86-97.

McAuliffe, D., Williams, C., & Briskman, L. (2016). Moral Distress in Social Work: Theoretical Perspectives and Implications for Practice. *Australian Social Work*, 69(1), 89-92.

Moosa-Mitha, M. (2022). Decolonial Ethics as a Framework for Anti-Islamophobic Social Work Praxis. *International Journal of Social Work Values and Ethics*, 19(2), 24-46.

Noble, C. & G. Ottman (Eds.), *The challenges of right-wing populism for social work: A global perspective*. London: Routledge.

Payne, M. (2006). *What is Professional Social Work?* Policy Press.

Randall, G. & Kindiak, D. (2008): Deprofessionalization or Postprofessionalization? Reflections on the State of Social Work as a Profession, *Social Work in Health Care*, 47(4), 341-354.

Steenmeijer, J. (2022). *Professionele autonomie in sociaal werk. Een model voor verantwoord handelen*. Bussum: Coutinho.

Teloni, D. D., & Mantanika, R. (2015). 'This is a cage for migrants': the rise of racism and the challenges for social work in the Greek context. *Critical and Radical Social Work*, 3(2), 189-206.

Tonkens, E., & Duyvendak, J. W. (2018). Professionaliteit, democratie en solidariteit onder druk: Conclusie: de beloften van nabijheid nader beschouwd. In: F. Bredewold, J.W. Duyvendak, T. Kampen, E. Tonkens, & L. Verplanke (Red.), *De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt* (pp. 231-250). Amsterdam: Van Gennep.

Tonkens, E., Hoijtink, M., & Gulikers, H. (2013). Democratizing social work in the Netherlands: From new public management to democratic professionalism. In: *Professionals under pressure: The reconfiguration of professional work in changing public services.* Amsterdam University Press.

Trappenburg, M., & van Pelt, M. (2024). Exit, loyalty and focus. Dutch social workers' responses to swing-of-the-pendulum policies. *European Journal of Social Work*, 1-13.

Zacka, B. (2017). *When the state meets the street: Public service and moral agency.* Harvard University Press.

Colofon

Gespleten loyaliteit
Sociaal werkers in morele nood
Prof. dr. Thomas Kampen

ISBN 978 90 8319 3878
NUR 715

Vormgeving & illustratie omslag
Netty van Haarlem

Portretfoto auteur
Jos Kuklewski

Lettertype
Auto Pro & Quat

Deze oratie is online te vinden via de website van de Universiteit voor Humanistiek: www.uvh.nl.